

SŁAWOMIR PAWŁOWSKI
Wydział Teologii KUL

Chrzest – wolność – miłość. Ekumenizm duchowy X i XI Zjazdu Gnieźnieńskiego

Baptism – Freedom – Love. Spiritual Ecumenism of the 10th and the 11th Convention of Gniezno

Abstract

The Gniezno Conventions, which are an important meeting place for Christians from Central and Eastern Europe, have an ecumenical dimension. The spiritual ecumenism of the 10th and 11th Convention of Gniezno showed to followers of Christ the pedagogy of their common path, which – right from the novelty of baptism – through gratitude and penance leads to responsible application of the bestowed freedom. Churches may boast many witnesses of faith and freedom that equals love. The divine-word services, which enabled equal participation of representatives of various Churches, granting its central place to the word of God, especially in the translation of the Ecumenical Bible, became a clear sign of the already existing, though imperfect, unity of Christians. They were also expressions of the main contents of the Conventions, which were to show the liberating and inspiring power of Christianity.

Keywords: baptism, Convention of Gniezno, ecumenism, spiritual ecumenism, freedom, love.

Streszczenie

Zjazdy Gnieźnieńskie, które są ważnym miejscem spotkań chrześcijan z Europy Środkowo-Wschodniej, posiadają wymiar ekumeniczny. Ekumenizm duchowy 10. i 11. Zjazdu Gnieźnieńskiego ukazał wyznawcom Chrystusa pedagogię ich wspólnej drogi, która rozpoczęta nowością chrztu przez wdzięczność i pokutę prowadzi do odpowiedzialnego zagospodarowania darowanej wolności. Kościoły mogły poszczycić się licznymi świadkami wiary i wolności, która jest miłością. Nabożeństwa słowa Bożego, które umożliwiały równorzędną partycypację przedstawicieli różnych Kościołów, centralne miejsce słowa Bożego, zwłaszcza w przekładzie *Biblii Ekumenicznej*, stały się czytelnym znakiem już istniejącej, choć niedoskonałej, jedności chrześcijan. Były także nośnikiem głównych treści Zjazdów, które miały ukazać wyzwalającą i inspirującą moc chrześcijaństwa.

Słowa kluczowe: chrzest, Zjazd Gnieźnieński, ekumenizm, ekumenizm duchowy, wolność, miłość.

Odnowione Zjazdy Gnieźnieńskie są na początku XXI w. ważnym miejscem spotkań chrześcijan z Europy Środkowo-Wschodniej, którzy przez dyskusje, warsztaty, modlitwę i wydarzenia artystyczne wyrażają swoją odpowiedzialność za przyszłość Kościoła, swojej ojczyzny i naszego wspólnego kontynentu.

Zjazdy Gnieźnieńskie, zwłaszcza te od 2003 r., weszły już na trwałe w ekumeniczny krajobraz Polski. Uczestnictwo zwierzchników i delegatów Kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej, informacje na temat tych Kościołów, modlitwa i refleksja prowadzona przez zjazdowych kapelanów trzech tradycji kościelnych (katolickiej, prawosławnej, ewangelickiej), a zwłaszcza wspólne nabożeństwa – nadają Zjazdom wymiar ekumeniczny.

Dla przypomnienia i uporządkowania przypomnijmy „numerację” i główne hasła Zjazdów Gnieźnieńskich¹:

I Zjazd Gnieźnieński	rok 1000	pielgrzymka cesarza Ottona do grobu św. Wojciecha w Gnieźnie, historyczny paradygmat nowożytnych Zjazdów
II Zjazd Gnieźnieński	3 VI 1997	obchody tysiąclecia śmierci św. Wojciecha z udziałem Jana Pawła II i prezydentów 7 państw Europy Środkowej
III Zjazd Gnieźnieński	12 III 2000	jubileusz tysiąclecia archidiecezji gnieźnieńskiej i pierwszego Zjazdu w 1000 r.; obecność prezydentów 5 państw; kontekst Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa
IV Zjazd Gnieźnieński	15–16 III 2003	pierwszy, któremu nadano formę kilkudniowej sesji; hasło: Quo vadis, Europo?
V Zjazd Gnieźnieński	12–14 III 2004	Europa Ducha. Chrześcijanie w procesie integracji europejskiej
VI Zjazd Gnieźnieński	16–18 IX 2005	Europa dialogu. Być chrześcijaninem w pluralistycznej Europie
VII Zjazd Gnieźnieński	15–17 VI 2007	Człowiek drogą Europy. Jak uczynić nasz świat bardziej ludzkim?
VIII Zjazd Gnieźnieński	12–14 III 2010	Rodzina nadzieją Europy
IX Zjazd Gnieźnieński	16–18 III 2012	Europa obywatelska. Rola i miejsce chrześcijan
X Zjazd Gnieźnieński	11–13 III 2016	Europa nowych początków. Wyzwalająca moc chrześcijaństwa

¹ *Historia Zjazdów Gnieźnieńskich 1000–2016*, <http://zjazd.org/idea-zjazdow/1067-2/> (20.09.2018).

XI Zjazd Gnieźnieński	21–23 IX 2018	Europa ludzi wolnych. Inspirująca moc chrześcijaństwa
-----------------------	---------------	---

Ekumeniczne znaczenie Zjazdów Gnieźnieńskich z lat 2003–2012 zostało już wystarczająco opisane w literaturze². W niniejszym opracowaniu zajmiemy się ekumenizmem duchowym³, zwłaszcza w jego aspekcie modlitewnym, dwóch ostatnich Zjazdów – z 2016 i 2018 r.

1. Chrzest – wdzięczność i pokuta – nowy człowiek

Wybór tematu X Zjazdu Gnieźnieńskiego – *Europa nowych początków. Wyzwalająca moc chrześcijaństwa* – był nawiązaniem do 1050. rocznicy chrztu Mieszka, który był wydarzeniem przełomowym dla Polski i jej roli w rodzinie narodów europejskich. Uczestnicy przypominali sobie sytuację Europy i Kościoła sprzed 1050 lat, zadając pytanie: W jaki sposób spotkanie z Chrystusem przemieniało ówczesnych ludzi i jak oni przemienili świat, w którym żyli?

Wybór tego tematu nawiązywał również do wyraźnej potrzeby głębszej odnowy, jaką da się odczuć we współczesnym życiu Kościoła, Polski i Europy. „Wierzmy, że jej początkiem – czytamy w *Deklaracji programowej X Zjazdu Gnieźnieńskiego* – może być rachunek sumienia polskiego chrześcijaństwa i powrót do źródeł chrztu. Wszelką odnowę chcemy zaczynać od samego siebie”. „Polska po ponad 26 latach wolności wydaje się coraz bardziej zmęczona. Wyraźnie wyczerpany został potencjał modernizacyjny. Niezbędny wydaje się nowy zapał do publicznego zaangażowania obywatelskiego. Polska potrzebuje nowego początku. (...) Europa potrzebuje nowego początku”⁴.

W świetle tej *Deklaracji programowej* nie dziwi, że jednym z kluczowych wydarzeń X Zjazdu Gnieźnieńskiego było ekumeniczne nabożeństwo dziękczyn-

² D. BASZKOWSKA, *Ekumenizm Zjazdów Gnieźnieńskich*, w: A. SUJKA (red.), *Quo vadis, Europa? Zjazdy Gnieźnieńskie 2003–2007*, Gniezno 2007, s. 72–82; R. BIAŁEK, *Ekumeniczne znaczenie Zjazdów Gnieźnieńskich*, w: M. SKŁADANOWSKI, T. SYCZEWSKI (red.), *Ekumenizm w posoborowym półwieczu. Sukcesy i trudności katolickiego zaangażowania na rzecz jedności chrześcijan*, Lublin 2013, s. 173–184.

³ Opisany przez II Sobór Watykański „ekumenizm duchowy” jako „dusza ruchu ekumenicznego” (UR 8) zajmował ważne miejsce także w nauczaniu papieży: zob. T. CHLEBOWSKI, *Ekumenizm duchowy w nauczaniu papieża Jana Pawła II*, Lublin 2006. Obecnie coraz częściej mówi się także o „duchowości ekumenicznej”: zob. M. TATAR, *Elementy duchowości ekumenicznej*, Pelplin 2018, oraz E. WRZAŁA, *Liturgiczne drogi jedności. Liturgiczno-ekumeniczna duchowość wybranych nowych wspólnot życia ewangelicznego*, Kraków 2017.

⁴ *Deklaracja programowa X Zjazdu Gnieźnieńskiego*, w: Z. NOSOWSKI (oprac.), *Przewodnik uczestnika. X Zjazd Gnieźnieński. Europa nowych początków. Wyzwalająca moc chrześcijaństwa*, Gniezno 2016, s. 5–7.

no-pokutne za 1050 lat wiary chrześcijańskiej w Polsce, zatytułowane *Rachunek sumienia polskiego chrześcijaństwa*. Oto jego schemat:

- uczestnicy nabożeństwa mogli wchodzić do katedry przez Drzwi Gnieźnieńskie, które w Jubileuszowym Roku Miłosierdzia (w Kościele katolickim od 8 grudnia 2015 r. do 20 listopada 2016 r.) stały się Bramą Miłosierdzia;
- śpiew *Litanii do Bożego Miłosierdzia*;
- podczas procesjonalnego wejścia *Pieśń o nadziei* („W swoim wielkim miłosierdziu Bóg nas zrodził do nadziei...”);
- znak krzyża, powitanie zgromadzonych i wprowadzenie do treści nabożeństwa;
- czytanie biblijne: Wj 14,15–15,1 (ocalenie Izraelitów);
- śpiew *Kantyku Mojżesza*: Wj 15,1-18;
- modlitwa dziękczynna i symbolika światła (po każdej modlitwie przedstawiciel każdego z Kościołów zapalił od stojącej przy ołtarzu świecy jubileuszowej 1050-lecia chrztu Polski małą świecę jako symbol światła Chrystusa danego Kościołowi);
- czytanie biblijne: 2 Kor 5,17-21 („Jeśli ktoś pozostaje w Chrystusie, jest nowym stworzeniem”);
- modlitwa pokutna (po każdym wezwaniu śpiew refrenu *Stwórz, o mój Boże, we mnie serce czyste*);
- symbolika obmycia i białej szaty (uczestnicy podeszli do naczynia z wodą i zanurzyli w wodzie dłonie, po czym dotknęli nimi twarzą oraz oczu i otrzymali biały szal symbol-pamiątkę Zjazdu);
- w tym czasie pieśni: *Przywróć mi życie, Będę Cię chwalił, Boże* oraz Psalm 131 („Jak ciche dziecko jest moja dusza, o Panie”);
- Ewangelia: Mk 16,1-18 (zmartwychwstanie Jezusa i Jego ukazanie się uczniom; rozesłanie uczniów);
- homilia;
- Apostolskie Wyznanie Wiary;
- znak pokoju;
- Modlitwa Pańska;
- Błogosławieństwo Aaronowe;
- Psalm 145 („Niechaj Cię, Panie, wielbią wszystkie Twoje dzieła”).

Następnego dnia, w sobotę 12 marca 2016 r., celebrowano także nabożeństwa ekumeniczne w parafiach Gniezna i okolic. Wybrano siedem takich parafii. Miały one na celu włączyć lokalną społeczność miasta w modlitwę i tematykę X Zjazdu Gnieźnieńskiego. Kameralna atmosfera spotkania w parafii stwarzała szansę do wzajemnego poznania się między chrześcijanami różnych wyznań. Do tradycji tych nabożeństw weszła praktyka zapraszania kaznodziei z innego Kościoła. Porządek tych nabożeństw wyglądał następująco:

- procesjonalne wejście z Biblią;
- przywitanie;
- pieśń *Bóg jest miłością* (Śpiewnik ewangelicki nr 778);
- wyznanie grzechów (w formie wezwań);
- *Gloria* (prosta aklamacja);
- kolekta (modlitwa);
- czytanie starotestamentowe: Iz 26,7-12 (modlitwa o drogę sprawiedliwości);
- lekcja Apostolska: 1 Tes 5,16-24 („za wszystko dziękujcie”, „Ducha nie gaście”);
- psalm responsoryjny (Ps 63: „Boże! Tyś Bogiem moim, Ciebie gorliwie szukam”);
- Ewangelia: J 3,16-21 („Bóg tak umiłował świat, że dał swego Jednorodzonego Syna”);
- kazanie;
- modlitwa o naśladowanie Jezusa Chrystusa (według Flp 2,5-11 z prośbą: „Niech będą w nas te same myśli, które były w Jezusie Chrystusie”);
- pieśń *Boże wielki* (Śpiewnik ewangelicki nr 369);
- modlitwa powszechna;
- ewentualna modlitwa wybrana z tradycji danego Kościoła (w materiałach zaproponowano modlitwę Efrema Syryjczyka, Marii Franciszki Kozłowskiej, Jana Wesleya i modlitwę z okazji 200-lecia Towarzystwa Biblijnego w Polsce);
- znak pokoju;
- Modlitwa Pańska;
- błogosławieństwo;
- pieśń *Za rękę weź mnie, Panie* (Śpiewnik ewangelicki nr 713).

Zjazd został zwieńczony *Przesłaniem*, w którego przygotowaniu uczestniczyli przedstawiciele różnych Kościołów. Zostało ono zatytułowane *Nowy człowiek w każdym z nas*. Czytamy w nim m.in.: „Chrzest Polski, zakorzeniony w wierze niepodzielonego Kościoła, w kolejnych wiekach owocował duchem ekumenicznej wolności i tolerancji”. Wierzmy, „że człowiek wewnętrznie wolny, odrodzony przez sakrament chrztu, wspólnie z innymi zdolny jest podjąć odpowiedzialność za budowanie ojczyzstego i europejskiego domu”. „Piękno Ewangelii promienieje w nas tylko wtedy, gdy oczyszczamy sumienia z tego, co było i wciąż jest jeszcze słabością, grzechem i antyświadcstwem, zarówno w wymiarze osobistym, jak i społecznym oraz kościelnym”. W tym świetle 1050. rocznica Chrztu Polski jest przeżywana jako „czas wdzięczności i czas pokuty”. „Wierzmy, że przyszłość świata, Europy

i Polski zależy w dużej mierze od wspólnego świadectwa chrześcijan różnych wyznań”⁵.

2. Praca nad wolnością – pedagogia drogi w świetle słowa Bożego

Europa ludzi wolnych. Inspirująca moc chrześcijaństwa – to hasło XI Zjazdu Gnieźnieńskiego, który odbył się w dniach 21–23 września 2018 r. W setną rocznicę zakończenia tragicznej I wojny światowej oraz w stulecie odzyskania niepodległości przez Polskę i kilka innych państw w naszym regionie Europy uczestnicy Zjazdu pragnęli podjąć refleksję nad wolnością i źródłami nadziei na przyszłość naszego kontynentu – czytamy w *Deklaracji programowej* Zjazdu. „Nie wystarczy jednak być wolnym «od», trzeba być wolnym «do», trzeba chcieć i umieć wybierać”. „Dlatego pytamy o inspirującą moc chrześcijaństwa do tego, by przemieniać świat na lepszy – osobiście, wspólnotowo, lokalnie i globalnie”⁶.

W przygotowaniach do XI Zjazdu Gnieźnieńskiego i w jego przebiegu uczestniczyło 10 Kościołów: będące w komunii kościelnej Kościół Rzymskokatolicki i Kościół Grekokatolicki, następnie 7 Kościołów członkowskich Polskiej Rady Ekumenicznej (Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Kościół Polskokatolicki, Kościół Starokatolicki Mariawitów, Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Ewangelicko-Reformowany, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, Kościół Chrześcijan Baptystów) oraz jeden Kościół członkowski Aliansu Ewangelicznego w Polsce – Kościół Zielonoświątkowy.

Główne nabożeństwo ekumeniczne miało częściowo charakter procesji – drogi. Zostało nazwane *Ekumeniczną Drogą Wolności*. Uczestnicy zgromadzili się na rynku gnieźnieńskim. Przejściu z rynku do katedry, a następnie wyjściu z katedry do świata, towarzyszyło rozważanie słowa Bożego na temat wolności.

Ekumeniczna Droga Wolności była podzielona na 10 stacji, czyli tyle, ile Kościołów uczestniczących w Zjeździe: osiem na ulicach Gniezna, dziewięć przed katedrą, a dziesiąta w katedrze. Na każdą stację złożyło się wprowadzenie, czytanie biblijne, rozważanie i modlitwa, prowadzone przez przedstawicieli poszczególnych Kościołów. Wszystkie czytania z Pisma Świętego pochodziły z *Biblii Ekumenicznej* (wyd. Towarzystwo Biblijne, 2017). Przejściu od stacji do stacji towarzyszy śpiew.

⁵ *Nowy człowiek w każdym z nas – przesłanie X Zjazdu Gnieźnieńskiego*, <https://episkopat.pl/nowy-czlowiek-w-kazdym-z-nas-przeslanie-x-zjazdu-gnieznienskiego/> (20.09.2018).

⁶ *Deklaracja programowa XI Zjazdu Gnieźnieńskiego*, w: Z. Nosowski (oprac.), *Przewodnik uczestnika. XI Zjazd Gnieźnieński. Europa ludzi wolnych. Inspirująca moc chrześcijaństwa. 21–23 września 2018 r.*, Gniezno 2018, s. 6.

Oto schemat tego nabożeństwa⁷:

- znak krzyża i pozdrowienie;
- powitanie zgromadzonych;
- wprowadzenie do treści nabożeństwa.

W drodze z rynku do katedry:

- stacja I: *Wybory ludzi wolnych* (Pwt 30,15-20: „Spójrz! Dziś kładę przed tobą życie i dobro, śmierć i zło...”);
- stacja II: *Postępowanie ludzi wolnych* (Iz 58,6-12: „Czyż nie taki jest post, który wybrałem: zdjąć kajdany nieprawości, rozwiązać więzy jarzma?”);
- stacja III: *Wolność dzieci Bożych* (Rz 8,14-25: „Nie otrzymaliście przecież ducha zniewolenia, żeby znowu się bać, lecz otrzymaliście Ducha usynowienia, w którym wołamy: Abba, Ojczel!”);
- stacja IV: *Wolność mądrej służby* (Rz 12,1-5.16-18: „Dajcie się przemienić przez odnowienie myśli, abyście potrafili rozpoznać, co jest wolą Boga”);
- stacja V: *Świątynia ludzi wolnych* (1 Kor 6,12-15a.19-20: „Wszystko mi wolno, ale nie wszystko jest pożyteczne. Wszystko mi wolno, ale ja nie dam się niczemu zniewolić”);
- stacja VI: *Wolność przez miłość* (Ga 5,1.13-15: „Chrystus wyzwolił nas wolnością. Trwajcie więc w niej i nie pozwólcie znowu nałożyć sobie jarzma niewoli”);
- stacja VII: *Wolność wytrwała* (Kol 2,6-10: „Skoro przyjęliście Chrystusa Jezusa jako Pana, to trwajcie w nim. Uważajcie, żeby was ktoś nie zniewolił”);
- stacja VIII: *Świętość ludzi wolnych* (Ef 4,21-32: „Pozwólcie, aby się odnowił duch waszego myślenia i obleczcie się w nowego człowieka”).

W katedrze:

- stacja IX: *Wolność niesiona innym* (Łk 4,16-21: „Duch Pana nade mną... posłał mnie, abym głosił więźniom uwolnienie”);
- stacja X: *Wyzwoleni ku wolności* (J 8,31-36: „Poznacie prawdę i prawda was wyzwoli. Jeżeli syn was wyzwoli, rzeczywiście będziecie wolni”);
- homilia;
- prośby;
- Modlitwa Pańska z doksologią;
- modlitwa powszechna;

⁷ D. BASZKOWSKA, S. PAWŁOWSKI (red.), *Ekumeniczny Zeszyt Liturgiczny. XI Zjazd Gnieźnieński* [Gniezno 2018], s. 6–29. Nabożeństwo (odpowiednio jego część na ulicach i w katedrze) można zobaczyć na: <https://www.youtube.com/watch?v=DNwBzRp0bR0> (27.09.2018) pt. *Ekumeniczna Droga Wolności – XI Zjazd Gnieźnieński* (montaż D. BRUNCZ) oraz na <https://youtu.be/0biSE-eldZk> (29.09.2018) pt. *XI Zjazd Gnieźnieński – nabożeństwo ekumeniczne*.

- wręczenie *Biblii Ekumenicznej* (uczestnicy nabożeństwa podeszli do zwierzchników/reprezentantów 10 Kościołów, aby z ich rąk otrzymać po egzemplarzu Pisma Świętego; wręczający mówił każdemu: „Idź i głoś!”);
- Błogosławieństwo Aaronowe i rozesłanie;
- uczestnicy wychodzą przez Drzwi Gnieźnieńskie z Biblią Ekumeniczną w rękach.

Przejściu od stacji do stacji towarzyszył śpiew, zwłaszcza Psalmu 136 („Wyśławiajcie Pana, bo jest dobry, bo Jego łaska trwa na wieki”), aby każde ze zbawczych dzieł Boga uczynionych w historii świata, w historii naszych narodów i w naszej osobistej historii, przyjmowali z wielką wdzięcznością.

Nabożeństwo Ekumenicznej Drogi Wolności podczas XI Zjazdu Gnieźnieńskiego symbolizowało pielgrzymkę życia, a także pracę nad wolnością – wolnością, która została nam dana i zadana. Wpisało się także w tradycję zjazdowych „Dróg” z gnieźnieńskiego rynku do katedry lub odwrotnie. Przypomnijmy, że podczas V Zjazdu Gnieźnieńskiego (2004) była to Droga Krzyżowa, która obejmowała 9 stacji⁸. Podczas VII Zjazdu (2007) była to *Droga Światła ze Zmartwychwstałym*, która składała się z 12 stacji⁹. Podczas VIII Zjazdu (2010) celebrowano *Ekumeniczną Drogę Życia*, która miała 10 stacji¹⁰.

Wszystkie te celebracje stały się patrymonium polskiej ekumenii i są możliwe do powtórzenia podczas innych okazji. Ta forma nabożeństwa posiada swoistą pedagogię, która pozwala uczestnikom jednoczyć się z drogą Jezusa i uświadamia, że sam Kościół jest w drodze. Wierni różnych Kościołów, budując się wiarą drugich, mogą iść „ramię w ramię” w nadziei poszukiwania doskonalszej jedności¹¹. Dynamika drogi obecna jest także w warstwie treściowej ostatnich Zjazd-

⁸ Tytuły stacji miały charakter całkowicie biblijny: I. *Modlitwa w Ogrójcu*; II. *Jezus skazany na śmierć*; III. *Upadek pod krzyżem*; IV. *Cyrenejczyk pomaga dźwigać krzyż*; V. *Maryja i Jan pod krzyżem*; VI. *Ukrzyżowanie*; VII. *Śmierć Jezusa*; VIII. *Złożenie do grobu*; IX. *Zmartwychwstanie*. D. BASZKOWSKA, *Ekumenizm Zjazdów Gnieźnieńskich*, s. 75–77.

⁹ I. *Jezus i kobiety* (Mt 28,1-10); II. *Rozmowa z Marią Magdaleną* (J 20,11-18); III. *Droga do Emaus* (Łk 24,13-35); IV. *Ukazanie się apostołom* (Łk 24,36-49); V. *Jezus i Tomasz* (J 20,24-29); VI. *Nad Jeziorem Tyberiadzkim* (J 21,1-14); VII. *Jezus i Piotr* (J 21,15-19); VIII. *Jezus i Jan* (J 21,20-23); IX. *Szawel pod Damazkiem* (Dz 9,1-9); X. *Jan na wyspie Patmos* (Ap 5,1-5); XI. *Rozesłanie uczniów* (Mk 16,14-18); XII. *Nakaz misyjny* (Mt 28,19-20). D. BASZKOWSKA, *Byliśmy jedno. O ekumenizmie na VII Zjeździe Gnieźnieńskim (15–17 VI 2007)*, „Biuletyn Ekumeniczny” 36 (2007) nr 3–4, s. 75.

¹⁰ I. *Uzdrowienie teściowej Piotra* (Mk 1,30-31); II. *Oczyszczenie trędowatego* (Mt 8,2b-3a); III. *Uzdrowienie sparaliżowanego* (Łk 5,19b-20.24b); IV. *Uzdrowienie syna urzędnika* (J 4,49b-50); V. *Córka Jaira* (Mt 9,24-25); VI. *Wiara Syrofenicjanki* (Mk 7,28b-29); VII. *Wskreszenie syna wdowy z Nain* (Łk 7,14b-15); VIII. *Kobieta cierpiąca na krwotok* (Mt 9,21-22); IX. *Wypędzenie demona z chłopca* (Mt 17,17b-18); X. *Uzdrowienie Bartymeusza* (Mk 10,51-52). KOMISJA EKUMENICZNA VIII ZJAZDU GNIEŹNIEŃSKIEGO, *Ekumenizm na VIII Zjeździe Gnieźnieńskim*, „Biuletyn Ekumeniczny” 39 (2010) nr 1–2, s. 114–117.

¹¹ Por. KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003, s. 99–101, 110–111; W. KASPER, *L'ecumenismo spirituale. Linee-guida per la sua attuazione*, Roma 2006, s. 18–21.

dów. Chrzest widziany jest jako początek drogi, jako wyzwolenie, które przez wdzięczność i pokutę prowadzi ludzi do odpowiedzialnego zagospodarowania darowanej wolności.

Warto bliżej pochylić się także nad symbolicznym gestem wręczenia Biblii na zakończenie Ekumenicznej Drogi Wolności. Jego sens został wyjaśniony w następujący sposób przez Prymasa Polski, abpa Wojciecha Polaka:

Drodzy Bracia i Siostry. Weszliśmy procesjonalnie do tej katedry, aby się modlić. Jednak nasza droga się nie kończy. Umocnieni Bożym słowem mamy iść do świata, aby głosić Ewangelię wolności.

W tym roku Polska otrzymała wyjątkowy dar: Biblię Ekumeniczną, wydaną w jednym tomie po ponad dwudziestu latach prac. Jest ona wspólnym dziełem tłumaczy, językoznawców i redaktorów Kościołów członkowskich Towarzystwa Biblijnego w Polsce.

Pragniemy wręczyć tę Biblię każdemu z uczestników tego nabożeństwa, abyśmy po błogosławieństwie świadomie wyszli przez Drzwi Gnieźnieńskie do świata ze specjalnym kluczem do ludzkich serc, ze słowem Bożym. Otrzymamy Biblię Ekumeniczną ze słowami «Idź i głos», abyśmy razem głosili ewangeliczne orędzie wolności¹².

Trzeba zauważyć, że tekst Biblii Ekumenicznej zajmował ważne miejsce podczas Zjazdów Gnieźnieńskich; on właśnie był używany podczas ekumenicznych nabożeństw, o ile dana księga istniała już w tym przekładzie. Wydanie ekumenicznego przekładu Biblii jest projektem Towarzystwa Biblijnego w Polsce, rozpoczętym w 1995 r. Uczestniczący w pracach komisji przekładowych tłumacze mieli oficjalne akredytacje zwierzchników swoich Kościołów. W 2018 r., po ponad dwudziestu latach prac, Towarzystwo Biblijne w Polsce wydało całą Biblię Ekumeniczną w jednym tomie. Tłumacze i redaktorzy pracujący nad ekumenicznym przekładem Biblii kierowali się *Wytycznymi do współpracy międzywyznaniowej w tłumaczeniu Biblii*, opracowanymi wspólnie w 1987 r. przez watykański Sekretariat ds. Jedności Chrześcijan oraz Zjednoczone Towarzystwa Biblijne. Naczelną zasadą przekładu była wierność oryginałowi. Tekst przekładu ekumenicznego charakteryzuje się współczesną polszczyzną. Tłumacze zrezygnowali z archaizacji języka. Z przekładu usunięto niektóre wersety, mające słabsze potwierdzenie w zachowanych rękopisach, a obecne w starszych tłumaczeniach. Przeniesione zostały one do przypisów, podobnie jak alternatywne możliwości tłumaczenia niektórych wersetów.

Przypisy zawierają jedynie konieczne informacje historyczne, geograficzne, zwyczajowe czy lingwistyczne. Ze względu na międzywyznaniowy charakter

¹² *Ekumeniczny Zeszyt Liturgiczny. XI Zjazd Gnieźnieński*, s. 28.

przekładu nie umieszczono komentarzy doktrynalnych, a każda księga jest poprzedzona jedynie krótkim wstępem ogólnym¹³.

3. Wolność to miłość – świadkowie

Wzorem poprzednich Zjazdów miały także miejsce nabożeństwa ekumeniczne w kościołach Gniezna i jego okolicach. Odbyły się one w sobotę wieczór 22 września 2018 r. w ośmiu parafiach¹⁴ i nosiły tytuł *Ludzie wolni, ludzie błogosławieństw*. Oto ich schemat¹⁵:

- procesyjne wejście z Biblią;
- przywitanie;
- hymn do Ducha Świętego;
- wyznanie grzechów (w formie prostych wezwań);
- *Gloria* (krótka aklamacja);
- modlitwa;
- czytanie starotestamentalne (Wj 20,1-20: *Dekalog*);
- psalm responsoryjny (Ps 112; refren: „Błogosławiony, kto się boi Pana”);
- czytanie Ewangelii (Mt 5,1-12: *Osiem błogosławieństw*);
- lekcja apostołska (Ga 5,13-25: „Zostaliście powołani do wolności”);
- kazanie;
- pieśń;
- modlitwa powszechna (kaznodzieja mógł w tym miejscu dodać specyficzną modlitwę swojego Kościoła);
- znak pokoju;
- Modlitwa Pańska z doksologią;
- błogosławieństwo;
- pieśń.

Treści proponowanego nabożeństwa ukazywały ludzką wolność w blasku Chrystusowych błogosławieństw z Kazania na Górze. Jezus, Nowy Mojżesz, nie przekreślając Dekalogu, daje ludzkości Nowe Prawo Ewangelii. W jego świetle ludzka wolność osiąga pełni.

¹³ J. BETLEJKO, *Słowo wstępne redakcji naukowej*, w: *Biblia Ekumeniczna, to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z księgami deuterokanonicznymi. Przekład z języków oryginalnych*, wydanie specjalne, Warszawa 2018, s. 15–18.

¹⁴ Parafie: pw. bł. Bogumiła, św. Michała Archanioła, Matki Zbawiciela (na Dalkach), farna pw. Świętej Trójcy, Chrystusa Wierzącego Kapłana, św. Maksymiliana Kolbego, bł. Radzyna Gaudentego i św. Jakuba Apostoła (Modliszewko).

¹⁵ *Ekumeniczny Zeszyt Liturgiczny. XI Zjazd Gnieźnieński*, s. 31–40.

Ciekawostką porządku tego nabożeństwa było to, że lekcja apostołska wyjątkowo miała miejsce po Ewangelii. Uczestnikom zostało to zakomunikowane w taki sposób, że po Ewangelii celebrians zachęcił wiernych słowami: „Usiądźmy na chwilę, aby w ciszy rozważyć słowo Pana”; po chwili ciszy zaś: „Teraz posłuchajmy słów Apostoła do tych, którzy przyjęli naukę Chrystusa”. Dopiero po lekcji apostołskiej wygłaszana była homilia¹⁶. Warto tutaj przypomnieć propozycję abpa Stanisława Gądeckiego na Synodzie Biskupów na temat słowa Bożego w życiu i misji Kościoła (5–26 października 2008 r.). Arcybiskup zaproponował, aby w liturgii Mszy św. niedzielnej czytanie lekcji apostołskiej miało miejsce po czytaniu Ewangelii, ponieważ taka jest chronologia objawienia Bożego: Mojżesz (Stary Testament) – Jezus Chrystus – Apostołowie¹⁷.

Podczas nabożeństw kaznodzieja, w kazaniu opartym o teksty biblijne, mógł także zaprezentować „świadka wiary i wolności” swojego Kościoła. Kościoły chrześcijańskie w Polsce zapragnęły zaprezentować podczas XI Zjazdu Gnieźnieńskiego postaci tych swoich wiernych, które stały się wzorem przeżywania wolności w duchu wiary. Niekiedy była to jedynie wolność wewnętrzna, realizowana w sytuacji ucisku; wielu z nich oddało życie podczas prześladowań. Inni dali przykład wykorzystania daru wolności w warunkach pokoju, ofiarując swoje talenty w służbie bliźnim. Oto zaproponowani przez Kościoły świadkowie wiary i wolności:

- Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny: Grzegorz Peradze (1899–1942) gruziński duchowny, święty mnich i męczennik prawosławny. Większą część swojej działalności duszpasterskiej i naukowej spędził w Niemczech i w Polsce. Specjalista w dziedzinie patrologii i monastycyzmu, poliglota; wykładowca Studium Teologii Prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego (1933–1939). Osadzony w Auschwitz-Birkenau, zmarł 6 grudnia 1942 r.
- Kościół Ewangelicko-Augsburski: Albert Schweitzer (1875–1965) urodzony w Alzacji teolog i duchowny luterański, misjonarz, lekarz, filozof, muzyk i muzykolog (mistrz w interpretacji muzyki J.S. Bacha). Wraz z żoną w 1913 r. wyjechał do Gabonu, gdzie w Lambaréné zorganizował szpital, na którego utrzymanie zdobywał środki przez wykłady, koncerty i audycje. W 1952 r. otrzymał Pokojową Nagrodę Nobla.
- Kościół Ewangelicko-Reformowany: Leonard Skierski (1866–1940) najpierw generał-major armii rosyjskiej, potem generał dywizji Wojska Polskiego. Działał w stowarzyszeniach Kościoła Ewangelicko-Reformo-

¹⁶ *Tamże*, s. 36–37.

¹⁷ Zob: <https://www.liturgia.pl/Abp-Gadecki-o-Synodzie-W-sprawie-zmiany-czytan-liturgicznych> (2.09.2018).

wanego w Polsce; w 1936 r. został przewodniczącym Synodu. 20 września 1939 r. aresztowany przez NKWD, zamordowany w Charkowie. Był najprawdopodobniej najstarszym polskim jeńcem (74 lata) zabitym w ramach zbrodni katyńskiej.

- Kościół Ewangelicko-Methodystyczny: Janusz Szczęsny Ostrowski (1910–2001) duchowny metodystyczny, pastor parafii w Chodzieży (1950–1989). W latach 1956–1957 jako naczelny superintendent reprezentował Kościół metodystyczny w Polskiej Radzie Ekumenicznej. Prekursor współczesnego ruchu ekumenicznego w Polsce, współzałożyciel Oddziału Polskiej Rady Ekumenicznej w Szczecinie.
- Kościół Chrześcijan Baptystów: Thomas Helwys (ok. 1570–1616) angielski prawnik i teolog, jeden z pionierów baptyzmu. Autor jednego z najwcześniejszych traktatów teologicznych w obronie wolności sumienia (1612). Stał na stanowisku, że państwo powinno gwarantować prawo wyznawania wszystkich religii, a nawet bezreligijność. Zmarł w więzieniu w Newgate, gdzie został osadzony z powodu przekonań.
- Kościół Zielonoświątkowy: Gustaw Herbert Schmidt (1891–1958) urodzony na Wołyniu, wyemigrował do Stanów Zjednoczonych, gdzie w 1919 r. został powołany na misjonarza Zborów Bożych (*Assemblies of God*) i skierowany do pracy misyjnej w Polsce; współorganizował też Misję Rosyjską i Wschodnio-Europejską. W 1930 z jego inicjatywy otwarto Gdański Instytut Biblijny pierwszą zielonoświątkową szkołę biblijną w Europie Wschodniej.
- Kościół Polskokatolicki: Józef Padewski (1894–1951) od 1933 r. administrator, a od 1936 r. biskup polskiej diecezji misyjnej Polskiego Narodowego Kościoła katolickiego w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Aresztowany pod sfginowanymi zarzutami 17 stycznia 1951 r., przebywał w więzieniu przy ul. Rakowieckiej w Warszawie, gdzie został zakatowany przez funkcjonariuszy UB i zmarł 10 maja 1951 r.
- Kościół Starokatolicki Mariawitów: Maria Franciszka Kozłowska (1862–1921) od 1883 r. w ukrytych zgromadzeniach honorackich. Od 1893 r. krzewicielka Dzieła Wielkiego Miłosierdzia Bożego, założycielka i duchowa opiekunka mariawityzmu. Inicjatorka wielu dzieł kulturalno-oświatowych i charytatywnych, które były kontynuowane w parafiach mariawickich od 1905 r. (np. ochronki, szkoły, czytelnie i warsztaty). Święta Kościołów mariawickich.
- Kościół Greckokatolicki: Emilian Kowcz (1884–1944) ukraiński duchowny greckokatolicki, błogosławiony męczennik. Działał na rzecz pokojowego współistnienia Polaków, Ukraińców i Żydów. Po wybuchu II wojny światowej pomagał prześladowanym różnych narodowości.

Aresztowany przez Niemców w 1942 r. trafił do obozu koncentracyjnego na Majdanku, gdzie prowadził działalność duszpasterską i zmarł. Został nazwany „proboszczem Majdanka”.

- Kościół Rzymskokatolicki: Edyta Stein; imię zakonne: Teresa Benedykta od Krzyża (1891–1942) – urodzona we Wrocławiu niemiecka filozof pochodzenia żydowskiego, w 1922 r. przyjęła chrzest, a w 1933 r. wstąpiła do klasztoru karmelitanek w Kolonii. Aresztowana przez gestapo została wywieziona do obozu koncentracyjnego w Auschwitz-Birkenau, gdzie zagazowano ją 9 sierpnia 1942 r. Święta Kościoła katolickiego i patronka Europy¹⁸.

Tak jak poprzednie, XI Zjazd Gnieźnieński został uwieńczony przesłaniem. Jego tytuł brzmiał: *Wolność to miłość*. Czytamy w nim m.in.:

Bóg uczynił nas ludźmi wolnymi. Dzięki temu wolność jest w nas. Nie ogranicza się do niezależności od tego, co zewnętrzne. Nie wyczerpują jej państwowa niepodległość, sprawiedliwe struktury społeczne i prawa chroniące godność człowieka. Nie polega jedynie na możliwości dowolnego wyboru. Wolność to wybór życia dla innych. Wolność to miłość. (...)

Jako uczestnicy Zjazdu pochodzący z 15 krajów i 10 Kościołów chrześcijańskich doświadczyliśmy jednoczącej mocy wiary w Jezusa Chrystusa. Jeśli rzeczywiście wypełni ona nasze życie osobiste i społeczne, również Europa będzie bardziej wspólnotą ducha i ojczyzną ludzi prawdziwie wolnych¹⁹.

Na zakończenie należy podkreślić, że schemat nabożeństw podczas Zjazdów był wspólnym dziełem Komisji Ekumenicznych. Ich spotkania, którym towarzyszyła modlitwa, były już same w sobie owocem i przejawem ekumenizmu duchowego.

Członkami tych Komisji podczas X i XI Zjazdu Gnieźnieńskiego byli: Danuta Baszkowska (wiceprzewodnicząca Komisji, Stowarzyszenie Pokoju i Pojednania EFFATHA); ks. Rafał Białek (archidiecezja gnieźnieńska, Kościół Rzymskokatolicki); ks. Andrzej Gontarek (Kościół Polskokatolicki); ks. Semko Koroza (kapelan X Zjazdu, Kościół Ewangelicko-Reformowany); o. Piotr Kuszka OSBM (Kościół Grekokatolicki); ks. Michał Makula (kapelan XI Zjazdu, Kościół Ewangelicko-Augsburski); ks. Paweł Minajew (kapelan X i XI Zjazdu, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny); ks. Jan Jerzy

¹⁸ Świadcowie wiary i wolności (oprac. S. PAWŁOWSKI), w: *Przewodnik uczestnika. XI Zjazd Gnieźnieński. Europa ludzi wolnych. Inspirująca moc chrześcijaństwa. 21–23 września 2018 r.*, s. 40–42.

¹⁹ *Wolność to miłość. Przesłanie XI Zjazdu Gnieźnieńskiego*, <https://ekumenia.pl/content/uploads/2018/09/Zjazd-Gnieznienski-2018-przeslanie.pdf> (29.09.2018).

Ostryk (Kościół Ewangelicko-Methodystyczny); o. Marek Pieńkowski OP (kapelan X i XI Zjazdu, Kościół Rzymskokatolicki); Małgorzata Platajs (dyrektor generalny Towarzystwa Biblijnego w Polsce); ks. Leszek Wakuła (Kościół Chrześcijan Baptystów).

Członkami Komisji Ekumenicznej X Zjazdu byli ponadto: ks. Jarosław Mrówczyński (przewodniczący Komisji, zastępca Sekretarza Generalnego KEP); ks. Ireneusz Lukas (dyrektor Polskiej Rady Ekumenicznej), ks. Michał Dmitruk (Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny); Bartosz Bartosik (Wspólnota *Sant'Egidio*); ks. Roman Lipiński (Kościół Ewangelicko-Reformowany); ks. Dorotheusz Sawicki (Autokefaliczny Kościół Prawosławny); ks. Mateusz M. Felicjan Szymkiewicz (Kościół Starokatolicki Mariawitów).

Członkami Komisji Ekumenicznej XI Zjazdu byli jeszcze: ks. Artur Aleksiejuk (Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny); ks. Grzegorz Giemza (dyrektor Polskiej Rady Ekumenicznej); ks. Jan Opala (Kościół Starokatolicki Mariawitów), ks. Sławomir Pawłowski SAC (przewodniczący Komisji, Kościół Rzymskokatolicki); o. Adam Strojny (Wspólnota *Chemin Neuf*); ks. Piotr Wiselka (Kościół Zielonoświątkowy)²⁰.

Opisane wyżej nabożeństwa słowa Bożego, które umożliwiały równorzędną partycypację przedstawicieli różnych Kościołów, stały się czytelnym znakiem już istniejącej, choć niedoskonałej, jedności chrześcijan i nośnikiem głównych treści Zjazdów. Centralne miejsce słowa Bożego, zwłaszcza Biblii, we wspólnym przekładzie Kościołów w Polsce, rozbudowana symbolika chrzcielna i pokutna, ukazywanie świadków wiary – niosły w sobie wezwanie do nawrócenia serca i świętości życia. Dlatego opisany przez II Sobór Watykański „ekumenizm duchowy” (DE 8) został należycie uwypuklony w treści, przygotowaniu i przebiegu ostatnich Zjazdów Gnieźnieńskich jako ich istotny komponent.

Bibliografia

- BASZKOWSKA D., *Byliśmy jedno. O ekumenizmie na VII Zjeździe Gnieźnieńskim (15–17 VI 2007)*, „Biuletyn Ekumeniczny” 36 (2007) nr 3–4, s. 71–78.
- BASZKOWSKA D., *Ekumenizm Zjazdów Gnieźnieńskich*, w: A. SUJKA (red.), *Quo vadis, Europo? Zjazdy Gnieźnieńskie 2003–2007*, Gniezno: Gaudentinum 2007, s. 72–82.

²⁰ *Komisje Komitetu Organizacyjnego*, w: Z. Nossowski (oprac.), *Przewodnik uczestnika. X Zjazd Gnieźnieński*, s. 87; *Komisje Komitetu Organizacyjnego*, w: *Przewodnik uczestnika. XI Zjazd Gnieźnieński*, s. 87.

- BASZKOWSKA D., PAWŁOWSKI S. (red.), *Ekumeniczny Zeszyt Liturgiczny. XI Zjazd Gnieźnieński* [Gniezno 2018].
- BETLEJKO J., *Słowo wstępne redakcji naukowej*, w: *Biblia Ekumeniczna, to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z księgami deuterokanonicznymi. Przekład z języków oryginalnych*, wydanie specjalne, Warszawa: Towarzystwo Biblijne w Polsce 2018, s. 15–18.
- BIAŁEK R., *Ekumeniczne znaczenie Zjazdów Gnieźnieńskich*, w: M. SKŁADANOWSKI, T. SYCZEWSKI (red.), *Ekumenizm w posoborowym półwieczu. Sukcesy i trudności katolickiego zaangażowania na rzecz jedności chrześcijan*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013, s. 173–184.
- Ekumeniczna Droga Wolności – XI Zjazd Gnieźnieński* (montaż D. BRUNCZ), <https://www.youtube.com/watch?v=DNwBzRp0bR0> (27.09.2018).
- Historia Zjazdów Gnieźnieńskich 1000–2016*, <http://zjazd.org/idea-zjazdow/1067-2/> (20.09.2018).
- KASPER W., *L'ecumenismo spirituale. Linee-guida per la sua attuazione*, Roma: Città Nuova Editrice 2006.
- KOMISJA EKUMENICZNA VIII ZJAZDU GNIEŹNIEŃSKIEGO, *Ekumenizm na VIII Zjeździe Gnieźnieńskim*, „Biuletyn Ekumeniczny” 39 (2010) nr 1–2, s. 112–117.
- KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań: Pallottinum 2003.
- NOSOWSKI Z. (oprac.), *Przewodnik uczestnika. X Zjazd Gnieźnieński. Europa nowych początków. Wyzwalająca moc chrześcijaństwa. 11–13 marca 2016 r.* [Gniezno 2016].
- NOSOWSKI Z. (oprac.), *Przewodnik uczestnika. XI Zjazd Gnieźnieński. Europa ludzi wolnych. Inspirująca moc chrześcijaństwa. 21–23 września 2018 r.* [Gniezno 2018].
- Nowy człowiek w każdym z nas – przesłanie X Zjazdu Gnieźnieńskiego*, <https://episkopat.pl/nowy-czlowiek-w-kazdym-z-nas-przeslanie-x-zjazdu-gnieznienskiego/> (20.09.2018).
- Wolność to miłość. Przesłanie XI Zjazdu Gnieźnieńskiego*, <https://ekumenia.pl/content/uploads/2018/09/Zjazd-Gnieznienski-2018-przeslanie.pdf> (29.09.2018).
- XI Zjazd Gnieźnieński – nabożeństwo ekumeniczne*, <https://youtu.be/0biSE-eIdZk> (29.09.2018).